

Majewski, Z.:

A DOKUMENTÁCIÓS MUNKÁK ÁLLÁSA LENGYELORSZÁGBAN

.....

Dokumentációs hálózat

A tudományos-műszaki dokumentáció Lengyelországban voltaképpen csak a második világháború után fejlődött ki. Az ipar nagy fellendülése rendszeres hirszolgáltatást tett szükségessé az egész világon folyó tudományos és műszaki munka legújabb eredményeiről. A meglévő tudományos és szakkönyvtárak csak saját állományukról tájékoztatnak bennünket, s ez a tájékoztatás is nagyon hiányos, különösen ami a kiadványok tartalmát illeti.

Már a háború utáni első években, 1945-46-ban és később, létesült néhány dokumentációs szerv, főleg az ipari kutatóintézetekben; ezek nemcsak saját könyvtárak állománya alapján nyújtottak tájékoztatást, hanem különböző, mind saját maguk által előállított, mindpedig idegen tájékoztató eszközök, mint pl. szakbibliográfiák, kartotékcédulák, referálólapok stb. felhasználásával. 1949-ig öt ilyen dokumentációs központ alakult; ezek az ipar egy-egy nagyobb ágát ölelték fel. Különböző módszerek szerint dolgoztak; eljárásuk színvonala többnyire a központ vezetőjének szervezőképességétől függött.

1949-ben azt a feladatot kaptam, hogy egységes dokumentációs hálózatot szervezzek a technika, valamint a népgazdaság néhány más ága, mint pl. a közlekedés, a mezőgazdaság stb. területén. E hálózat szervezetét természetesen a népgazdaság egész meglévő szervezetéhez kellett alkalmaznunk.

Ez a terv, amely 1949-ben készült és 1950-ben gyakorlatilag is megvalósult, mindmáig nem változott. A dokumentációs hálózat azonban időközben kiszélesedett, a technika új meg új területeit ölelte fel, intenzívebbé vált azáltal, hogy szerveivel mind közelebb került az olvasóhoz

és a kutatóhoz. A tudományos-műszaki dokumentáció Lengyelországban decentralizált felépítésű. A munkát főleg a sok szakmai dokumentációs központ végzi; ezeknek a tevékenységét központilag irányítják. Ehelyütt meg kell még említenem, hogy a szervezet csak azokat a vállalatokat, kutatóintézeteket és tervezőirodákat fogja össze, amelyek a gazdasági minisztériumok alá tartoznak. Mindazok az intézmények, amelyek más minisztériumok, pl. a felsőoktatásügyi minisztérium alá tartoznak, vagy amelyek mint kutatóintézetek a Tudományos Akadémia felügyelete alatt állnak, nem tartoznak a hálózathoz.

A dokumentáció megszervezése

Szervezetünk háromlépcsős. A dokumentációs hálózat élén a varsói Központi Tudományos Műszaki Dokumentációs Intézet áll, amely a minisztertanács mellett működő Tervebizottság alá tartozik.

A második lépcső a szakmai dokumentációs központokat foglalja magában; ezeknek a száma jelenleg 82.

Végül a harmadik lépcső az üzemek tájékoztató állomásaiból áll.

A legfontosabb munkát a szakmai dokumentációs központok végzik; ezért tájékoztatómat ezek ismertetésével kezdem.

Ilyen dokumentációs központok minden kutatóintézetben vannak, ezenkívül néhány nagyobb tervezőirodában is. A dokumentációs központok szervezése a Központi Tudományos Műszaki Dokumentációs Intézet javaslatára történik; működésüket a hivatalos lapban közzétett rendeletek szabályozzák. Ezek a dokumentációs központok adminisztratív szempontból az illető kutatóintézethez, illetve más intézményhez tartoznak, munkájukat azonban a Központ irányítja. A dokumentációs központ munkájának tematikai területe általában annak a kutatóintézetnek a tevékenységével vág egybe, amelyhez a dokumentációs központ tartozik. Egyes esetekben azonban a dokumentációs központ tevékenységi köre szélesebb, mint az intézeté. Akkor áll fenn ez a helyzet, ha a technika valamelyik ágának nincs saját kutatóintézete vagy más hasonló intézménye. Ekkor a hasonló elméleti munkaterületen dolgozó rokon dokumentációs központra hárul az ipar ezen ágának dokumentációs ellátása is. Az előbb említett rendelkezésből világosan kitűnik, hogy a dokumentációs központoknak nemcsak annak az intézetnek a személyzetét kell munkájukkal szolgálniuk, amelyhez tartoznak, hanem minden olyan kutatót is, aki rászorul segítségükre.

Minden dokumentációs központ fenntartása az állami költségvetés terhére történik. Kiadásai az illető intézet költségvetésében szerepelnek. A Központi Tudományos Műszaki Dokumentációs Intézet kötelessége azonban, hogy a költségvetésnek a dokumentációs központra eső részét a pénzügyi hatóságok előtt jóváhagyja. A dokumentációs központok állandó alkalmazottainak a száma, az illető iparág fontosságától és nagyságától függően, 2 és 30 között mozog. Ezenkívül munkájukban külső munkatársak, szakemberek, specialisták is közreműködnek, akik tartalmi elemzések, referátumok, stb. készítéséért külön díjazásban részesülnek. A dokumentációs központok vezetőinek legalábbis okleveles mérnököknek kell lenniük. Ennek a feltételnek - sajnos - nem mindig lehet eleget tenni, mivel hiány mutatkozik műszaki értelmiségben.

.....

A dokumentációs központok munkamódszere

Minden egyes dokumentációs központnak saját könyvtára van. Erre a gyűjteményre támaszkodik a dokumentációs központ tevékenysége. Ez a tevékenység az anyag dokumentációs feldolgozásán és a dokumentációs tájékoztatáson alapszik. A feldolgozás három tevékenységből tevődik össze: 1/ bibliográfiai cimleírás, 2/ tartalmi elemzés és 3/ az ún. kiegészítő kritériumok megállapítása; ilyen pl. az ETO szakszám, illetve számok meghatározása, a megfelelő szak megnevezésével, esetleg egyéb szakrendszer jelzetei, amennyiben az illető dokumentációs központ ilyeneket használ, - végül a dokumentációs központ megnevezése rövidített formában. ....

Színvonal szempontjából 5 fokozatot különböztetünk meg; ezeket 1-5 számmal jelöljük. Az 5-ös szám a tudományos, elméleti munkákat jelöli, a 4-es a mérnökök és technikusok számára készült kiadványokat; a 3-as a művezetők, a 2-es a szakképzett munkások s az 1-es a szakképzettség nélküli munkások számára készült kiadványokat. A mi tudományos-műszaki dokumentációnk csak 5-ös és 4-es minőségi fokozatu kiadványokat dolgoz fel, kisebb mértékben még 3-as fokozatuakat is. Valamennyi dokumentációs központunk az egyetemes tízeses osztályozási rendszert is alkalmazza, de a központok emellett, saját céljaikra, más osztályozási rendszert is alkalmazhatnak. A dokumentációs /figyelő-/cédula formájában készülő feldolgozásokat megküldik a varsói Központi Tudományos Műszaki Dokumentációs Intézetnek, ahol a cédulákat kinyomtatják. Ezekre a

kb. 1.000 címet tartalmazó jegyzék alapján elő lehet fizetni. A jegyzékeket ingyen küldik a különböző intézményeknek, üzemeknek, magánszemélyeknek és másoknak. Minden előfizető kap ezenkívül egyrészt utmutatást arra vonatkozóan, hogyan használhatja fel legcélszerűbben a cédulákat, másrészt tájékoztatást a dokumentációs szolgáltatásokra vonatkozóan. A cédulák előfizetése a tömegjellegű tájékoztatás egyik fajtája. Ezenkívül a dokumentációs központ az anyag legérdekesebb részét - annak kb. 15%-át - kiválogatják és

"Dokumentációs szakirodalmi szemle a ... területéről" címen kiadják a lengyel szakfolyóiratokhoz mellékelik. Az egyes cédulák példányszáma 30 és 300 között mozog. A figyelőcédulákon kívül a dokumentációs központok egyik-másik technikai vagy gazdasági probléma helyzetéről szóló különböző beszámolókat is készítenek. Ezek a beszámolók vagy a szakirodalom áttekintését nyújtják, vagy bizonyos fokig önálló cikkek, amelyeket a szakirodalomból vett cikkek alapján készítenek. Minden dokumentációs központ kidolgozza ezenkívül az un.

"Műszaki-gazdasági mutatószámok összeállítása"

e. kiadványt, természetesen a saját munkaterületén belül, pl. arról a kérdésről, mennyi szén használják a különböző villamos-erőművek egy kilowattóra-energia előállításához stb. A mutatószámokat a tanulmányozott irodalom alapján és annak megfelelően kell megállapítani. Mindezt, amint már említettem, tömegjellegű tájékoztatásnak nevezzük.

A dokumentációs központok a kutatók kérésére egyéni felvilágosítást is adnak. Ez a tájékoztatás a szakirodalomból készült témabibliográfia alakjában, vagy a szakirodalom alapján készült konkrét műszaki információ alakjában történik. A második formát főleg kisebb üzemek kérése esetén alkalmazzák. A szakirodalomból készült dokumentációs összeállítások készítésére a dokumentációs központok nemcsak saját dokumentációs kartotékjukat használják föl, hanem más dokumentációs eszközöket is, mint pl. egyéb intézmények dokumentációs kartotékját, referáló lapokat stb. Nagyon jó hasznát veszik ennél a munkánál az un. rejtett bibliográfiáknak, amelyekről a nagyobb dokumentációs központok szakmutatót vezetnek.

Több dokumentációs központ szállít a kért irodalomról - megrendelésre - mikrofilmeket és fényképmásolatokat. Egyes dokumentációs központok könyvtárai központi katalógust is készítenek szakterületüknek más

nagyobb könyvtárakban, pl. a főiskolai könyvtárakban található külföldi irodalmából.

Érdekesek az un. témakartotékok, amelyeket egyes dokumentációs központok állítanak össze. Kiválasztanak bizonyos problémákat /súlyponti kérdéseket/, amelyek különösen fontosak az adott iparág szempontjából; ezekhez a tájékoztató forrásokat különös gonddal áttanulmányozva hosszabb kivonatokat készítenek. A szakminisztériumok a termelési és beruházási terveket, valamint az illető iparág távlati fejlesztési tervét a hozzájuk tartozó dokumentációs központok rendelkezésére bocsátják, hogy elegendő idejük legyen a szükséges irodalom idejében való felkutatására. Ezenkívül a kutatóintézetek dokumentációs részlegeinek minden kutatási témához kell a szakirodalomból összeállítaniok tudományos anyagot. A cédulák gépi úton történő válogatását nálunk még csak egyetlen dokumentációs központ alkalmazza a fémkohászat terén; itt amerikai minta szerint készült peremlyukasztású kártyát használnak.

A varsói Központi Tudományos-Műszaki Dokumentációs Intézet feladatai

.....

- a/ A dokumentációs hálózat munkamódszereinek kidolgozása és állandó tökéletesítése;
- b/ a hálózat munkájának koordinálása;
- c/ dokumentalisták képzése;
- d/ más bel- és külföldi dokumentációs központokkal való együttműködés;
- e/ saját dokumentációs tevékenység a technika és más népgazdasági ágak általános és összetett kérdéseinek területén.

A dokumentációs munka elméletével és módszertanával külön osztály foglalkozik. Ezen az osztályon a fenti témára vonatkozó kutatásokat végeznek. Az osztály koordinálja továbbá azokat a dokumentáció kérdéseivel foglalkozó tudományos munkákat, amelyeken más osztályokon vagy akár egyes szakmai dokumentációs központokban dolgoznak. Az osztályon belül működik egy szakmai dokumentációs részleg is, amely a dokumentációról és részben a könyvtártudományról szóló kiadványokat dokumentálja, s ezekről nyújt megfelelő tájékoztatást. A szóbanforgó osztály szerkeszti

"A dokumentáció aktuális problémái"

c. szakfolyóiratunkat is. Ez egy 160 lapos, negyedévenként megjelenő

kiadvány, amelyben eredeti cikkek, más szakterületek irodalmáról készült nagyobb összefoglalások, szakmai dokumentációs központjaink számára adott utasítások és beszámolók jelennek meg. A folyóirat kizárólag a dokumentáció munkatársai számára készül és könyvtári forgalomban nem szerezhető be. Ez az osztály foglalkozik továbbá dokumentalistáink képzésével is; számukra különböző tanfolyamokat rendezünk. A háromhetes tanfolyamokon a dokumentációs hálózat felelős szakmunkaerőinek és vezetőinek képzése folyik. A tanfolyam színhelye Varsó; a résztvevők elhelyezéséről és ellátásáról mi gondoskodunk. A munkaadók csak az utazási költségeket fedezik és természetesen a rendszeres fizetést folyósítják. Ilyen tanfolyamokat évenként egyszer tartunk; 40-80 hallgató vesz rajtuk részt. A képzés egy másik formája az, amikor 1-2 napos tanfolyamot rendezünk valamilyen speciális témáról, pl. a tízedes osztályozásról. Ilyen tanfolyamokat azon szakfolyóiratok szerkesztői számára is szervezünk, ahol az ITO-t a maguk céljaira használják. A fényképezési laboratóriumokban dolgozók is részt vesznek tanfolyamokon. Az üzemek tájékoztató állomásainak vezetőit levelező tanfolyamon képezzük ki; ez 9 hónapig tart. Minden tanfolyam, az 1-2 naposak kivételével, vizsgával és bizonyítvány-kiosztással zárul. Intézetünkön kívül a Tudományos Akadémián is tartunk előadásokat a dokumentáció elméletéről és módszertanáról az Akadémia tudományos munkatársai számára. ....

A dokumentációs munka koordinálása

Az egyes szakmai dokumentációs központokban folyó munka koordinálása a tematika felosztásából és a munkaterv megállapításából áll. Hogy a párhuzamos munkákat lehetőleg elkerüljük, különösen a szakfolyóiratok dokumentálása terén egyes, élesen körülhatárolt tematikájú folyóiratokat, mint pl. "Az öntöde" címűt csak egy dokumentációs központnak adjuk ki, míg a tágabb témakörű folyóiratokat, amilyen pl. a "V.D.I. Lap" a maga szakterületének megfelelő feldolgozás céljából több szakmai központ is megkapja. Az utóbbi esetben azonban egy szakmai dokumentációs központ felelős a folyóirat lehetőleg teljes dokumentálásáért. Hogy a hasonló pl. kémia-/ témakörű dokumentációs központok között a tematikát felosztjuk, a dokumentációs központok közül az egyiket vezető feladatkörrel bízzuk meg; ez végzi azután a folyóiratoknak feldolgozás céljából való szétosztását.

A Központi Intézet természetesen nyilvántartja, hogy melyik folyóiratot melyik dokumentációs központ dolgozza fel. Ezeknek az adatoknak az alapján állapíthatjuk meg minden egyes dokumentációs központ egész évre szóló előzetes tervét. E tervekben felvázolják, hogy évenként előreláthatólag mennyi figyelőcédula, hány lapnyi idegen nyelvű fordítás, hány tematikai irodalomkutatás, szemle, fényképmásolat és mikrofilm készül, valamint hogy az egész dokumentációs központ üzemeltetéséhez hány állandó munkatársra, a külső munkaerők díjazásához és a szerzeményezéshez mekkora hitelkeretre lesz szükség stb.

Tájékoztatásul megemlítem, hogy a dokumentációs központok évenként együttesen kb. 90.000 címet dolgoznak föl. A Központban decimális központi katalógust vezetünk. Ez jelenleg több, mint 1,200.000 katalóguscédulát tartalmaz. A régi katalóguscédulákat 5 évenként kicseréljük. Ez tehát olyan kartoték, amelyet folyamatosan megújítunk. Az az osztály, amely a katalógust készíti, ezenkívül még az osztályozó táblázatok kiadásával, módosításával és kiegészítésével is foglalkozik. A katalógus nyilvános.

Tájékoztatási szolgálat

Az Intézet egyik fontos dokumentációs tevékenysége az egyéni kérdésekre adott tájékoztatás. Tizenkét okleveles mérnök végzi ezt a munkát. Általános érdekű és bonyolultabb kérdésekre is válaszolunk. Néha egyetemi tanárokat és más tudósokat is segítségül hívunk, sőt, olyan külföldi dokumentációs központokat is megkeresünk, amelyekkel kapcsolatban állunk. Minden félévben összeállítjuk és kinyomtatjuk a dokumentációs hálózatunk által készített irodalom-kutatási munkák témáinak jegyzékét. A listákat díjtalanul megküldjük a különböző érdeklődőknek, akik a megfelelő bibliográfiai összeállításokból fényképmásolatot rendelhetnek. Az Intézet negyedévenként kiadja a külföldi szakirodalomból készített fordítások listáját; ezek a dokumentációs központjainkban vagy más intézményekben és üzemekben készült fordítások nem jelennek meg nyomtatásban.

Az Intézet, a szakmai dokumentációs központokhoz hasonlóan folyóiratot ad ki

"Műszaki és Gazdasági Tájékoztató Közlöny"

címmel, amely havonta kétszer jelenik meg. Ez a szemle külföldi műszaki

és gazdasági folyóiratok legérdekesebb cikkeiből készült rövid összefoglalásokat tartalmaz, s az a feladata, hogy e szakterületek legújabb eredményeiről általános áttekintést adjon. Nem szakemberek, hanem a gazdasági élet vezető személyiségei számára készült. Ez a szemle időnként olyan eredeti cikkeket is közread, amelyeket a szaksajtóból vett anyag alapján dolgoznak ki; ezek tehát népgazdasági szempontból nagy jelentőségűek lehetnek. Hogy a külföldet a lengyel szakirodalomról tájékoztassuk, orosz és angol nyelven kiadjuk a

"Polish Technical Abstracts", illetve "Obzor pol'szkoj tehniczeszkoj literatury"

e. kiadványunkat. Ez a 160 lapos szemle 7 év óta negyedévenként rendszeresen megjelenik; a lengyel szakmunkák, folyóiratok, könyvek stb. dokumentációs leírását, referátumait tartalmazza. A könyvkereskedelemben nem kapható, csak külföldi szakfolyóiratokért adjuk cserébe. ....

A külfölddel való együttműködés

Az Intézet élénk kapcsolatot tart fenn a külfölddel, pl. a nehezen hozzáférhető irodalomról készített mikrofilmek, az irodalomkutatás tereén nyújtott kölcsönös segítség, gyakornokok cseréje stb. formájában. Ki kell emelnem ehelyütt is a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság sok intézményével való eleven kapcsolatunkat és jó együttműködésünket.

Propaganda

A dokumentációs munkának a legszélesebb körben való propagálása végett az Intézet különböző propaganda-kiadványokat, tájékoztatókat, plakátokat stb. bocsát ki és különböző konferenciákon, kongresszusokon és a rádióban előadásokat tart.

Nyomda és fényképészeti laboratórium

Mint már említettem, az Intézet az állami költségvetésben önálló címként szerepel. Az Intézetnek azonban van egy olyan részlege, amely vállalatként működik. Ez a nyomda és a fényképészeti laboratórium. Ez a részleg sem dolgozik azonban nyereségre, csupán saját kiadásait fedezi. A feldolgozandó szöveget, pl. a figyelőcédulákat az Intézet díjtalanul bocsátja ennek a részlegnek rendelkezésére. Az Intézet más osztályai is kötelesek eredeti szövegeket a fényképészeti laboratórium rendelkezé-

sére bocsátani fényképezés vagy mikrofilmezés céljából.

Tudományos Tanács

Az Intézetben 15 tagból álló Tudományos Tanács működik. A Tanács fő feladatai: az Intézet tevékenységének, költségvetésének jóváhagyása, - utmutatás az új munkaterületekre vonatkozóan, - az Intézet vezetőségének tanáccsal való ellátása, - stb. A Tudományos Tanács nevezi ki az igazgatóság javaslatára az Intézet tudományos segédmunkatársaikat, vagyis az aszisztenseket, szénior-asszisztenseket és adjunktusokat. Az önmálló tudományos munkaerőket, vagyis a docenseket és a professzorokat csak valamelyik egyetem nevezheti ki, a habilitáció megszerzése után.

Az Intézet alkalmazottainak javadalmazása teljesen olyan, mint más kutatóintézetek dolgozóíá. A kedvezmények - hosszabb szabadságidő, magasabb nyugdíj, stb. - is azonosak a többi tudományos dolgozó kedvezményeivel.

Tájékoztató állomások az üzemekben

A dokumentációs hálózat harmadik lépcsőjét az üzemek, tervezőirodák stb. tájékoztatóállomásai alkotják. Ezeknek az állomásoknak a szervezeti felépítését is megfelelő kormányrendeletek szabályozzák. Ezeknek az állomásoknak a fő rendeltetése a szakirodalomból vett híreknek közvetlenül az üzemekhez való eljuttatása. Másfelől azonban ezek az üzemi állomások az illetékes dokumentációs központokat is tájékoztatják az üzem szükségleteiről és műszaki nehézségeiről, hogy a dokumentációs központok számára lehetővé válják az üzemek számára hasznos, megfelelő dokumentációs anyag előkészítése. Ezek az állomások a főmérnök vezetése alatt állanak. A dokumentációs központoknak segítséget kell nyújtaniok az állomások megszervezéséhez és tanácsokkal való ellátásához. A tájékoztató állomások maguk nem dokumentálják a szakirodalmat, munkájukban viszont felhasználják a dokumentációs központok által készített tájékoztató eszközöket.

.....

Ez alkalommal szeretném még megemlíteni, hogy a Központi Tudományos-Műszaki Dokumentációs Intézet nemcsak a technika területének egész dokumentációs hálózatát, hanem az egész üzemi szakkönyvtári hálózatot is irányítja. Vannak ezenkívül az üzemekben más könyvtárak is, amelyeket a szakszervezetek irányítanak; ezek azonban csak társadalomtudomá-

nyil és szépirodalmi munkákat gyűjtenek. Az üzemi szakkönyvtárak vezetéséből kifolyóan az Intézet egyik külön osztálya a könyvtárak munkájának módszertani kérdéseivel foglalkozik; ez az osztály tartja a könyvtárakat nyilván, s ez látja el őket tanácsokkal, stb.

.....

Nyílt kérdések és problémák

Bár műszaki dokumentációs hálózatunk a technika területén már 8 éve működik, egész sor, még teljesen meg nem oldott problémája van. Egyik legnehezebb kérdésünk az osztályozás problémája, különösen a dokumentációs központokban való használata szempontjából. Azután felvetődik a kérdés, vajon a dokumentációs /figyelő-/cédula-e a legjobb formája a tömegtájékoztatásnak, nem kellene-e ezt felcserélni olyan szakirodalmi szemlével, amely különböző kiadványokból készült, hosszabb referátumokat, vagy pedig megadott témákat több cikk alapján ismertető referátum-gyűjteményeket tartalmaz. Ugyanígy különbözőképpen lehet felfognunk az egyéni kérdésekre adott válaszokat is. Emellett elsőrendű fontosságu a dokumentációs munkák gépesítésének a kérdése. A tájékoztatás gyorsaságának a kérdését még alaposabban meg kell vizsgálnunk, hogy a tájékoztatásban - amely a különböző célok szerint természetesen más és más alakot ölt - az alaposág és gyorsaság között megfelelő egyensúlyt érhessünk el. A dokumentálistának fontos tudnia, hogyan értékeli munkáját a gyakorlatban; ezért lehetőleg minél szorosabb kapcsolatot igyekszünk fenntartani a dokumentáció felhasználóival, hogy igényeiket jobban megismerhessük. Ezeket és egyéb problémáinkat érlelnünk, s tanulmányoznunk kell, hogy egyrészt biztosíthassuk: tájékoztató munkánk a legkorszerűbb és legmegfelelőbb munkamódszerekkel folyjék; másrészt viszont állandóan szem előtt kell tartanunk a gazdaságosság szempontját, nehogy a dokumentációt öncélunak tekintsük. Nem könnyű, de éppen azért érdekes feladat mindezeknek a szempontoknak a kombinálása. Ez adja meg munkánk alkotó jellegét; ez pedig fontos követelmény.

Eredeti cím: Der Stand der Dokumentationsarbeiten in Polen.

Megjelent: Nachrichten für Dokumentation, 1958. 1.sz.
15-22.lap.

OSzK.ford.sz.: 1940.